

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.6-1.18>**М. Д. Крицька**асистент кафедри практичної психології
Українська інженерно-педагогічна академія

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ НАВЧАННЯ

У статті проведено теоретичний аналіз наявних підходів до розуміння проблеми ідентичності, зроблено аналіз наукових підходів щодо вивчення професійної ідентичності особистості. Визначено структурні компоненти професійної ідентичності та основні чинники, що впливають на її становлення.

Велике значення в житті кожної людини мають правильне визначення і вибір майбутньої професії. У професійній сфері людського життя переживання ідентичності є одним із ключових чинників успішної реалізації людини як професіонала. Успішне входження в професію стає можливим лише за умови володіння розвинутою професійною ідентичністю, тобто усвідомлення власної тотожності із професійним «Я-образом». Професійна ідентичність являє собою комплексне, інтегративне поняття, що досліджувалося багатьма вченими, такими як: Е.П. Єрмолаєва, Д.І. Завалишина, Н.С. Пряхников, Е.А. Клімов, А.А. Реан, Д.В. Ронзін, В.І. Павленко, К.Б. Шнейдер, В.М. Проселова, Ю.П. Поваренков. У працях учених, що займалися дослідженням цієї проблеми, поняття професійної ідентичності не сформульовано досить чітко. Загалом, воно передбачає набір певних характеристик, які допомагають людині орієнтуватися у світі професій, реалізовувати свій особистий професійний потенціал.

Становлення професійної ідентичності майбутніх психологів у процесі їхньої фахової підготовки є важливим завданням ВНЗ, оскільки потреба суспільства в послугах компетентних, висококваліфікованих представників цієї галузі щороку зростає. Відповідно, зростає можливість реалізації у професії, досягнення якої є запорукою успішного функціонування особистості в життєвому просторі. Власне ж професійна самореалізація досягається за умови розвинутих професійних компонентів в ідентичності спеціаліста.

Професійна ідентичність відіграє важливу роль у становленні компетентного спеціаліста. Більшість науковців вважає, що внаслідок вікових особливостей саме період навчання у вищому навчальному закладі є одним із найважливіших у становленні професійної ідентичності, яка виступає суттєвим аспектом самопізнання, без якого неможливо оптимізувати функціонування людини у відповідній сфері діяльності. Проблема ідентичності в психології не є новою, проте залишається актуальною навіть після того, як протягом багатьох років багато видатних учених залучались до вивчення цього психологічного феномена.

Ключові слова: професійна ідентичність, структура, етапи формування, ідентичність у період формування, переживання ідентичності.

Постановка проблеми. Велике значення в житті кожної людини має правильне визначення та вибір майбутньої професії. У професійній сфері людського життя переживання ідентичності є одним із ключових чинників успішної реалізації людини як професіонала. Успішне входження в професію стає можливим лише за умови володіння розвинутою професійною ідентичністю, тобто усвідомлення власної тотожності із професійним «Я-образом». Переживання ідентичності актуалізується в професійній сфері людського життя. Професійна ідентичність, за Е. Еріксоном, визначається як внутрішня безперервність і тотожність особистості, як найважливіша характеристика її цілісності та зрілості, як інтеграція переживань людиною свого нерозривного зв'язку, ототожнення себе з певними соціальними групами. Становлення ідентичності Е. Еріксон описує як конфігурацію, що розвивається і яка поступово

формується в дитинстві шляхом послідовних «я»-синтезів перекристалізацій. Це така конфігурація, в яку інтегруються конституційна схильність, особливості лібідних потреб, бажані якості, захисні механізми, успішні сублімації і ролі, що здійснюються [4, с. 40].

У сучасних дослідженнях професійна ідентичність виділяється як основний критерій професійного розвитку особистості і провідна характеристика суб'єкта праці [1, с. 96]. Професійна ідентичність являє собою комплексне, інтегративне поняття, що досліджувалося багатьма вченими, такими як: Е. Єрмолаєва, Д. Завалишина, Н. Пряхников, Е. Клімов, А. Реан, Д. Ронзін, В. Павленко, К. Шнейдер, В. Проселова, Ю. Поваренков. У працях учених, що займалися дослідженням цієї проблеми, поняття професійної ідентичності не сформульовано досить чітко. Загалом, воно передбачає набір певних харак-

теристик, які допомагають людині орієнтуватися у світі професій, реалізувати свій особистий професійний потенціал.

У працях сучасних дослідників професійної ідентичності, таких як М. Абдулаєва, Ж. Вірна, О. Ермолаєва, Л. Шнейдер, поняття професійної ідентичності визначається як характерна опора на принципи системності та структурності психічних явищ.

З позицій психологічної концепції професійного становлення особистості Ю. Поваренкова професійна ідентичність проявляється і реалізується під час професійного становлення у різних формах: по-перше, як цілісний емоційний стан або почуття професійної ідентичності, по-друге, як основна тенденція і критерій професійного розвитку людини; по-третє, як певна функціональна система суб'єкта професійного шляху, орієнтована на досягнення професійної ідентичності.

Мета статті. Основною метою статті є аналіз підходів до вивчення професійної ідентичності особистості та вивчення особливостей становлення професійної ідентичності студентів психологів.

Виклад основного матеріалу. Актуальність цієї проблеми підтверджується значним зростанням у вітчизняній і зарубіжній психології загального числа теоретичних і прикладних досліджень із проблеми професійної ідентичності особистості. Адекватне професійне самовизначення і досягнута професійна ідентичність визначають правильний вибір професії і успішне функціонування в ній, саме завдяки грамотному професійному самовизначенню та процесу ідентифікації з професією відбувається цілеспрямоване освоєння системи знань, практичних навичок і вмій в обраній професійній діяльності; формування цілісних уявлень про наявність цієї професійної спільності; розвиток і наповнення предметним змістом мотивів і цілей діяльності; становлення професійної ідентичності. Професійна ідентичність передбачає функціональне та екзистенційне споріднення людини і професії. Це включає розуміння своєї професії, прийняття себе в професії, уміння якісно і з користю для інших виконувати свої професійні функції.

О. Кір'янова визначає професійну ідентичність як стійке узгодження індивідуальних ознак, умов і змісту професії, які забезпечують досягнення відповідного рівня професіоналізму та зумовлюють подальше професійне зростання. В її дослідженнях професійна ідентичність має інтегральний характер і постає багатокомпонентною структурою, здатною створити основу для адаптації фахівця у професійному середовищі [3, с. 210].

Згідно з поглядами Г. Ложкіна та Н. Волянук, професійна ідентичність є одним із провідних критеріїв становлення професіонала. У вузькому розу-

мінні професійна ідентичність розглядається авторами як самосвідомість, система уявлень людини про себе як суб'єкта життєдіяльності [3, с. 215].

Професійна ідентичність як критерій професійного розвитку свідчить про якісні та кількісні особливості прийняття людиною: а) себе як професіонала; б) конкретної професійної діяльності як способу самореалізації і задоволення потреб; в) системи цінностей і норм, характерних для цієї професійної спільності.

Професійна ідентичність виступає системним утворенням, а її формування відбувається на основі розгортання когнітивних, мотиваційних, ціннісних механізмів. Перетворення індивіда в професіонала розглядається як процес формування суб'єкта, становлення професійного шляху. Інтегративний характер професійної ідентичності є основою адаптації особистості у професійній сфері. Разом із рівнем професіоналізму, навичками та уміннями в структуру професійної ідентичності входять комунікативні здібності, сформованість емоційно-вольової сфери, діалогічність, особистості, цілеспрямованість, рішучість.

Професійна ідентифікація є невіддільною частиною професійної самосвідомості особистості, що передбачає прийняття провідних професійних ролей, цінностей і норм, наявність мотиваційних структур, котрі спонукають особистість до ефективної професійної діяльності. Досягнення адекватної професійної ідентичності знижує тривожність, невпевненість, авторитарність, підвищує особистісний потенціал, зменшує дистанцію між «Я-функціональним» та «Я-екзистенційним» [2, с. 196].

Професійна ідентичність має різні джерела формування. Одним із них є професійна освіта, зміст якої забезпечує певний ступінь ідентичності випусника з образом професіонала. Саме тому освітня система поряд із передачею знань і вмій (інформуванням) повинна забезпечувати умови для навчання і виховання справді талановитої, всебічно розвиненої особистості, орієнтованої на ефективну професійну діяльність, споріднену із власними суб'єктивними структурами. Загалом, на думку багатьох учених, професійна підготовка майбутніх психологів має орієнтуватися на актуалізацію відповідних професійних і особистісних якостей, формування професійної компетентності психолога в поєднанні з гуманістичним світоглядом, формування системи професійних навичок, які дають змогу досягати професійного успіху, набуття професійної культури спілкування, розвиток професійної інтуїції.

Певну роль у становленні професійної ідентичності відіграють окремі ідеальні образи вибраної професії, усвідомлення своєї належності до професії, очікування індивіда та можливості соціальних перспектив, які дає ця професія. Наступними вагомими чинниками розвитку професійної ідентичності

можна вважати міру володіння певною термінологією, цінностями і нормами, використання певного професійного лексикону, уявлення про професійні міфи, прикмети і професійних попередників, професійно важливі якості фахівця.

Розвиток професійної ідентичності майбутніх спеціалістів, на думку Є. Єгорової, зумовлюється сукупністю об'єктивних і суб'єктивних факторів. До об'єктивних детермінант учена відносить такі: традиції навчального закладу; наявність у навчальних програмах профільних курсів; розвиток партнерських стосунків між викладачами і студентами (ідентифікація з викладачем, допомагає студенту набутти професійної ідентичності через зміцнення професійної спрямованості, корекцію «образу Я», інтеріоризувати професійно-рольові цінності та узгодити їх із структурою власного «Я», підвищити професійну самооцінку). До суб'єктивних – такі: розвиток «Я-концепції» загалом та професійної зокрема; усвідомлення пріоритетів ціннісно-сислової сфери, що передбачає орієнтацію особистості на професійні, а не матеріальні цінності [5, с. 320].

Висновки. Теоретичний аналіз психологічних особливостей розвитку професійної ідентичності студентів-психологів дає нам змогу зробити висновок, що професійна ідентичність – це психологічна категорія, яка належить до усвідомлення своєї належності до певної професії й певного професійного співтовариства. Формування професійної ідентичності відбувається в процесі професіоналізації. На процес формування професійної ідентичності впливає широкий спектр чинників, які умовно можна розділити на дві великі групи, тісно пов'язані між собою: внутрішні (особистісні) та зовнішні (соціальні).

Професійна ідентичність майбутнього психолога – динамічна система, яка починає формуватись у процесі професійної підготовки (освіти) та має подальший розвиток у професійній діяльності. Професійна ідентичність є необхідним складником професійного розвитку особистості, становлення професіонала та кар'єрного росту. Формуючи професійну ідентичність, психологи коригують власний стиль роботи, починають усвідомлювати свої професійні можливості, вчать управляти розвитком власної кар'єри, підвищують професійну компетентність.

Проблема набуття професійної ідентичності у студентів-психологів, сьогодні особливо актуальна, оскільки професійне становлення психолога є складним, тривалим і суперечливим процесом. Навчання у виші є найважливішою умовою формування професійної ідентичності, про її становлення може говорити відчуття людиною власної компетентності, ефективності та особистої впливовості.

Література:

1. Заковоротная М.В. Идентичность человека. Ростов-на-Дону : СКНЦ ВШ, 1999. 196 с.
2. Карпин Г.П. Социальная идентичность и профессиональный опыт личности. Москва : ПЕРСЭ, 2000. 361 с.
3. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность : монография. Москва : МОРУ, 2001. С. 210–217.
4. Эриксон Э.Г. Идентичность: юность и кризис. Москва : Прогресс, 1996. С. 28–45.
5. Ядов В.А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования идентичности личности. Самара : Бахрах, 2000. 360 с.

Krytska M. D. Psychological features of the professional identity of psychologist students at different stages teaching

The theoretical analysis of existing approaches to understanding the problem of identity is made in the article, the analysis of scientific approaches to the study of professional identity of the individual is made. The structural components of professional identity and the main factors that influence its formation are identified. Important in the life of each person is the right definition and choice of future profession. In the professional field of human life, the experience of identity is one of the key factors for successful realization of a person as a professional. Successful entry into the profession becomes possible only if one has a developed professional identity, that is, an awareness of one's own identity with the professional "I-image". Professional identity is a complex, integrative concept that has been explored by many scholars, such as: E.P. Ermolaeva, D.I. Zavalishina, N.S. Pryazhnikov, E.A. Klimov, A.A. Rean, D.V. Ronsin, V.I. Pavlenko, K.B. Schneider, V.M. Proselova, Yu. P. Povarenkov. In the writings of scholars involved in the study of this problem, the notion of professional identity is not sufficiently clear. In general, it provides a set of certain characteristics that help a person to navigate the world of professions, to realize their personal professional potential. Formation of professional identity of future psychologists in their process vocational training is an important task for as the need for society to provide services to competent, highly qualified representatives of the industry is increasing every year. Accordingly, the possibility of realization in the profession, the achievement of which is the key to the successful functioning of the individual in the living space, is growing. Actually, professional self-realization is achieved with the development of professional components in the identity of the specialist. Professional identity plays an important role in becoming a competent professional. Most scientists believe that due to age peculiarities, it is the period of study in higher education that is one of the most important in the formation of professional identity, which is a significant aspect of self-cognition without which it is impossible to optimize the functioning of a person in the relevant field of activity. The problem of identity in psychology is not new, however, it remains relevant even after many prominent scientists have been involved in the study of this psychological phenomenon for many years.

Key words: professional identity, structure, stages of formation, identity in the period of formation, experience of identity.